

Τα αθυρόστομα αποκριάτικα τραγούδια

Μπορεί τα ίχνη του Καρναβαλιού, εμείς οι άνθρωποι της πόλης να τα χάνουμε στα στενά δρομάκια της Πλάκας, κάπου στα μέσα της δεκαετίας του '60, εκτός Αθηνών όμως το ελληνικό Καρναβάλι εξακολουθεί να διανύει πορεία θριάμβου. Σε αυτό συμφωνεί και η Δόμνα Σαμίου, που συγκέντρωσε και ηχογράφησε μερικά από

τα χαρακτηριστικότερα τραγούδια της Αποκριάς.

Τραγούδια που υποκύπτουν στην ελευθεροστομία, σημείο αναφοράς όλων των Καρναβαλιών της Ελλάδας. *«Δεν νομίζω να πούνε τρελάθηκε η Σαμίου και κυκλοφόρησε αυτά τα τραγούδια. Προς το παρόν δεν έχω αρνητικές αντιδράσεις, παρ' όλο που ξέρω ότι μπορεί να με ψέξουν για την τόλμη μου οι διάφοροι διανοούμενοι ή οι συλλέκτες τραγουδιών. Πολύ λίγα από αυτά τα τραγούδια έχουν δημοσιευθεί. Προσπαθούσαν, από συντηρητισμό και υποκρισία, να τα κρύψουν»*, λέει η κ. Σαμίου. Για να προσθέσει πως *«αυτά τα τραγούδια, που τα περισσότερα αναφέρονται σε όργανα του ανθρωπίνου σώματος, δεν έχουν καμιά σχέση με τα σημερινά δήθεν Καρναβάλια που γίνονται για εμπορικούς λόγους. Θα τα ακούσετε όμως στην Κοζάνη, τη Μυτιλήνη, την Αγία Άννα της Εύβοιας, τον Τύρναβο, την Ελασσόνα κ.ά.»*.

*«Τι να κάνω ο έρημος τη γυναίκα που 'χω;
Το Γενάρ' και το Φλεβάρ' με προβοδάει στο θέρο.
Θέριζα, αλώνιζα, όλο βροχές και χιόνια
κι όταν τα θημώνιαζα, όλο κρουσταλλάκια...»*.

Έτσι λέει το τραγούδι που υμνεί την κακιά γυναίκα, τύπο που τροφοδότησε κατά κόρον τη θεματολογία των αποκριάτικων τραγουδιών.

*«Πώς το τρί- βλάχα μου μωρή, πώς το τρίβουν το πιπέρι;
Πώς το τρίβουν το πιπέρι του διαβόλου οι καλογέροι;»*.

Αυτό αναρωτιέται το γνωστό τραγούδι, σήμα κατατεθέν κάθε αποκριάτικου γλεντιού, που συνοδεύει αργό ανδρικό χορό στη διάρκεια του οποίου τα βήματα εναλλάσσονται με ομαδικές μιμητικές τελετουργικές κινήσεις. Τα τραγούδια

αυτά, όπως σημειώνει ο εθνομουσικολόγος Λάμπρος Λιάβας στο 24σέλιδο ένθετο του δίσκου, «έχουν, συνήθως, έντονο το ρυθμικό στοιχείο, μέσα από απλά ρυθμικά σχήματα, που συνδέονται με τον κυρίαρχο συλλαβικό χαρακτήρα της μελωδίας, δίνοντας προτεραιότητα σε μια ρυθμική «μελωδική απαγγελία» του κειμένου. Είναι μάλιστα εξαιρετικά ενδιαφέρον το γεγονός ότι πολλά από τα τραγούδια παρουσιάζουν στίχους οκτασύλλαβους, όχι ιαμβικούς αλλά κυρίως τροχαϊκούς».

Η Αποκριά, ακόμη και σήμερα όπου το γλέντι έχει προσλάβει ευτελείς διαστάσεις, εξακολουθεί να δίνει χαρά, αν όχι σε όλους, τουλάχιστον στα παιδιά και τους απλούς ανθρώπους. Η λαογράφος κ. Μιράντα Τερζοπούλου αναφερόμενη στη σχέση της γιορτής με τη θρησκεία σημειώνει στο ένθετο του διπλού δίσκου της Δόμνας Σαμίου με γενικό τίτλο «Τα αποκριάτικα - Τραγούδια στον κύκλο του χρόνου»: «Η Αποκριά παραμένει η μόνη καθαρά εξωεκκλησιαστική λατρευτική ψυχαγωγική γιορτή, που τυπικοί μόνο δεσμοί την συνδέουν με το χριστιανικό εορτολόγιο, κυρίως γιατί η Εκκλησία την διέπλεξε με την επακόλουθη εξαγνιστική Σαρακοστή». Στον δίσκο υπάρχουν 24 τραγούδια εκ των οποίων κανένα δεν ηχογραφήθηκε στο στούντιο. Την έναρξη, το κάλεσμα, κάνει το νταούλι ακολουθώντας την παράδοση: «Παλιά τον ερχομό της Αποκριάς ανήγγελλαν τα νταούλια, οι κωδωνοκρουσίες ή οι τελάληδες», λέει η κ. Σαμίου, που ηχογράφησε τα τραγούδια ζωντανά σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας, εκεί όπου ακόμη τραγουδιούνται τα «άσεμνα» της Αποκριάς, αλλά και σε ταβέρνα της Αθήνας. Κλαρίνα, βιολιά, λύρες, γκάιντες, λαούτα, τουμπερλέκια, νταούλια σε τραγούδια από τη Νάξο, τη Μικρά Ασία, την Κάρπαθο, την Καστοριά, την Κάρυστο, τη Θράκη, τη Χίο, την Πάτμο, τη Ρούμελη κ.α.

Άννα Βλαβιανού, Εφημερίδα «Το Βήμα», 13 Μαρτίου 1994

Υπάρχει μια ομάδα ελληνικών παραδοσιακών τραγουδιών που δεν θ' ακουστούν ποτέ σε καμιά εθνική εορτή και δεν θα χορευτούν ποτέ σε καμιά σχολική επίδειξη. Κι αυτό, όχι γιατί θα μοιάζουν στα παιδιά βαρετά, αλλά αντίθετα απ' ό,τι γίνεται συνήθως, θα φαίνονται στους μεγάλους ακατάλληλα! Κι όμως, τα τραγούδια αυτά, που κανείς στην «ελευθεριάζουσα» κοινωνία μιας μεγάλης πόλης δεν θα τολμούσε δημόσια να εκστομίσει, πολλά «συντηρητικά» χωριά μας τα τραγουδούν, τα χορεύουν και τα γιορτάζουν τουλάχιστον μία φορά το χρόνο, εδώ και αιώνες. Είναι τα αποκριάτικα, τραγούδια σεξουαλικής, αλλά και θρησκευτικής και κοινωνικής σάτιρας, που σε λίγες μέρες θα κυκλοφορήσουν για πρώτη φορά σε δίσκο.

«Χρόνια τα συγκέντρωνα, μα δεν μου ήταν εύκολο να τα εκδώσω», λέει η Δόμνα Σαμίου, που έκανε την έρευνα και την επιμέλεια του άλμπουμ, το οποίο θα κυκλοφορήσει σε παραγωγή δική της, και επιπλέον ερμηνεύει κάποια από τα κομμάτια αυτά. Τα υπόλοιπα τα λένε τραγουδιστές και οργανοπαίχτες από τα μέρη όπου προέρχονται. «Δεν μου ήταν εύκολο, διότι είχα πουριτανικές αντιδράσεις. Ακόμα και επιστήμονες, θεωρούν ότι τα τραγούδια αυτά δεν πρέπει να ακούγονται. Και όμως, είναι τόσο φυσικά, όσο και αυτά του γάμου και της ξενιτιάς. Επιβιώνουν δε σ' ένα σωρό χωριά, αλλά και πόλεις. Στην Κοζάνη, ας πούμε, ανάβουν τις Απόκριες στις γειτονιές φανούς -φωτιές δηλαδή- κι αφού έχουν πει απ' το πρωί, μαζεύονται κατά ομάδες και τραγουδούν:

*«Σαράντα μ'νιά, μπρε-μπρε-μπρε, σαράντα μ'νιά μι κύκλουσαν.
σαράντα μ'νιά μι κύκλουσαν. τον πούτσου να μι φάνι.
Κι ο πούτσος μου καμαρωτός τ' αρχίδια μου ρουτάει:
- Τι λιέτι σεις, αρχίδια μου, μπουρώ να τα γαμήσω;
- Να τα γαμήσεις πούτσαρη κι μεις θα σι βουηθούμι
μόνο ν' αφήσεις κι γιά μας, λίγο μέσα να μπούμι».*

Δεν είναι παράξενο που τα τραγούδια αυτά γεννήθηκαν σε συντηρητικές κοινωνίες;

Καθόλου. Γιατί εκπληρούν κατ' αρχήν μια ανάγκη παλιότερη απ' την ντροπή. Την ανάγκη του εξευμενισμού της γης για να καρπίσει. Στη λαϊκή, ήδη όμως και από την αρχαία παράδοση, η γη ταυτίζεται με τη γυναίκα. Κι αυτό στα έθιμα είναι σαφές: στον Τύρναβο, ας πούμε, φτιάχνουν κάθε άνοιξη ξύλινα ομοιώματα φαλλών και τα χώνουνε στη γη, για να καρπίσουν, λένε, τα αμπέλια. Και άλλοτε, γεμίζουν με κρασί πήλινους φαλλούς και κερνούν όποιον περνάει.

Πολλά τραγούδια μάλιστα, περιγράφουν πολύ άνετα και χαρωπά μοιχείες και άλλες «άνομες» σεξουαλικές σχέσεις, που, όταν πραγματοποιούνται στ' αλήθεια ξεσηκώνουν ακόμα τις πιο άγριες βεντέτες.

Ναι, βέβαια, πολλά έχουν ανατρεπτικό χαρακτήρα. Ό,τι απαγορεύεται, στα τραγούδια επιτρέπεται. Ακόμα και οι ιερείς και οι προεστοί διακωμωδούνται αλύπητα.

Μήπως, σε μιαν άλλη εποχή, ήταν κι ένας τρόπος αντίδρασης στις διάφορες μορφές εξουσίας;

Μπορεί. Κάποτε μάλιστα θα ήταν και ο μόνος τρόπος. Είναι χαρακτηριστικό, ότι στη Μυτιλήνη ανεβαίνουν αυτές τις μέρες σ' ένα βάθρο και σατιρίζουν τους πάντες. Από τον γείτονά τους ως τον πρωθυπουργό και τον πατριάρχη.

Και αν ο τελευταίος διαμαρτυρηθεί, ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Μιχάλης Κοπιδάκης, που υπογράφει ένα πολύ ενδιαφέρον κείμενο στο προσεγμένο ένθετο του δίσκου, μπορεί να απαντήσει: «...Ο φαλλός δεν ήταν ξένος και προς τη χριστιανική λατρεία κατά τα πρώτα της στάδια. Αλλωστε ακόμη και ως το 18ον αιώνα σε ορισμένες περιοχές οι ευσεβείς αφιέρωναν στους Αγίους Αναργύρους φαλλούς από κεριά!». Μέχρι πρόσφατα εξάλλου, αν όχι ακόμα σήμερα, όπως γράφει ο μουσικολόγος και συνεργάτης της «Ε» Λάμπρος Λιάβας, «ο ίδιος χωρικός, που ως το μεσημέρι της Καθαρής Δευτέρας χόρευε με ομοιώματα φαλλών και τολμηρές αθυροστομίες, αμέσως μετά συμμετείχε στον πρώτο Εσπερινό της Σαρακοστής ψάλλοντας το «Κύριε των Δυνάμεων!». Ο ίδιος χωρικός θα μπορούσε να παραλλάσσει γνωστά τραγούδια. Λ.χ. το γνωστό «Μια πέρδικα καυχήθηκε», γίνεται...«Ένα μουνί καυχήθηκε». Και άλλωστε, «παρωδίες αυτού του τύπου καταλήγουν και ως την τολμηρή διακωμώδηση της εκκλησιαστικής τάξης με “διασκευές” ψαλμών (όπως εξάλλου συνέβαινε και στο Βυζάντιο με άσεμνες παρωδίες των ακολουθιών αλλά και στη Δύση λ.χ. στο γνωστό χειρόγραφο των *Carmina Burana*». Και μια τελευταία ερώτηση για την Δόμνα Σαμίου:

- Με το υπουργείο Προεδρίας δεν είχατε κανένα πρόβλημα;
- Όχι ακριβώς. Απλώς, μέχρι να συναντήσω τον γενικό γραμματέα Τύπου, δίσταζαν κάπως να πάρουν την ευθύνη. Αλλά γέλαγαν κάτω απ' τα μουστάκια τους οι άνθρωποι...

Μερικά από τα τραγούδια του δίσκου «Τα Αποκριάτικα»:

Με τη θεια μου την Κοντύλω (Μ. Ασίας)

«Με τη θειά μου την Κοντύλω επηγάίναμε στο μύλο.

Μπιγιρνέ - μπιγιρνέ - μπίγι - μπίγι - μπιγιρνέ

Κούντα 'γω και κούντα 'κείνη, δίν' ο Θιός και πέφτ' εκείνη

πάνω γω 'πο κάτω εκείνη.

- Άχου θεια και νά 'σουν ξένη και το τι 'θελε να γένει!

- Κάμε γιε μου τη δουλειά σου κ' εγώ είμαι πάλι θειά σου!

Να κι ο μπάρμπας από πέρα τράκα τρούκα τη μαχαίρα:

- Βρ' ανιψιέ καταραμένε κ' ίντα πολεμάς καημένε;
- Μπάρμπα θερμασιά την πιάνει και την πλάκωσα να γιάνει!
- Πλάκωσ' τη καλά παιδί μου όπου να 'χεις την ευχή μου!».

Να 'μουν νύχτα στο γυαλό (Στερεάς Ελλάδας)

«Να 'μουν νύ - μωρέ - να 'μουν νύ-να 'μουν νύχτα στο γυαλό.
Ν' ανάψω λύ - μωρέ - ν' ανάψω λύ - ν' ανάψω λύχνο για να δω.
Θειά μου Νικολάκαινα να μην πας για λάχανα.
Που τσ' ανάβουν τσι φωτιές και πηδάνε οι μικρές;
Στου αρχιδιάκου την αυλή, μαζευτήκανε πολλοί.
Γάμος εγινότανε κάποιος παντρευότανε».

Ο Γιάνναρος επόθανε (Καρπάθου)

«Ο Γιάνναρος - ε - μπουμ - μπουμ - μπουμ - ο Γιάνναρος επόθανε
ο Γιάνναρος επόθανε κι άφησε διαθήκη του διαβόλ' ο γιος κι άφησε διαθήκη.
Ο Γιάνναρος επόθανε κι άφησε διαθήκη,
να μην τον θάψουν σ' εκκλησιά, μήτε σε μοναστήρι.
Μονάχα να τον θάψουσι πάνω σε σταυροδρόμι,
ν' αφήσουν και την πούτσα του τρεις πιθαμές απάνω,
για να περνά ο βασιλιάς να δένει τ' άλογό του.
Τρεις καλογριές τ' ακούσασι και παν να τόνε (δ)ούσι
η πρώτη φέρνει το κερύ κ' η άλλη το λιβάνι
κι η τρίτη ξεβρακώνεται να πα'να κάτσει απάνω».

Φώτης Απέργης, Εφημερίδα «Ελευθεροτυπία», 19 Φεβρουαρίου 1994

Γιάννης Νιάνιος